

CRIZA FINANCIARĂ ȘI SCENARIUL POST CRIZĂ

Prof. Leszek BALCEROWICZ

On November 6th - 7th, 2010, the well-known Polish economist, Leszek Balcerowicz, made a first visit to Moldova. He carried out a public lecture entitled "THE FINANCIAL CRISIS AND POST-CRISIS SCENARIOS" within the Academy of Sciences of Moldova.

Subiectul prelegerii mele este criza financiară globală și consecințele acesteia. În primul rând, aș vrea să explic de ce numim această criză globală. Pentru că a început în vest, în SUA, iar deocamdată economia SUA este cea mai mare în lume și în cazul în care în SUA intervine o criză, consecințele acesteia se resimt în toată lumea.

Toată lumea este afectată. Dar în diferită măsură. În Țările Baltice PIB-ul a scăzut cu 15 la sută, în Ucraina cu mai mult de 10 la sută. În Moldova criza nu a fost atât de pronunțată ca în alte țări și, ceea ce încurajează, în baza rapoartelor pe care le-am citit, deja a început o creștere economică. Însă după cum am arătat, lumea a fost afectată de criză. De ce o numim criză financiară? Pentru că ea este centrată în sectorul financiar. Iar sectorul financiar constă din bănci și alți actori financiari. Aceasta este o parte destul de importantă a economiei, astfel încât în cazul în care apare o criză în sectorul financiar, această criză afectează întreg sistemul.

Înainte de a veni cu mai multe detalii, aș vrea să menționez că lumea percepe crizele financiare ca o deficiență sau o slăbiciune capitală. Însă se uită că cele mai dure crize au avut loc în regimuri politice unde există o concentrație a puterii politice. Și cele mai grave crize au avut loc în sistemele socialiste. Unele din ele au devenit catastrofe umanitare, cum a fost colectivizarea în anii 1930 sub regimul lui Stalin, sau cea din China sub Mao, nemaivorbind de ceea ce s-a întâmplat în Cambodja.

La fel și criza care a avut loc în Polonia, România, Ungaria și Bulgaria, când s-au împrumutat din exterior sume foarte mari. Însă aceste fonduri nu au fost folosite în mod eficient. Este vorba de pericolul esențial pe care îl comportă concentrația puterii politice. Efectul cel mai complicat al concentrației puterii politice este că nu există piețe, iar lipsa de piețe duce la stagnare. Nemaivorbind de existența comunismului.

Aș vrea să menționez că tranziția de la puterea politică care domină asupra indivizilor și limitează piețele este un proces temporar. Dar acest proces de tranziție, odată început, trebuie finalizat. Este ca și în medicină, când începi un tratament și nu-l duci la sfârșit, nu poți avea un rezultat. Iar în democrație oamenii aleg doctorul. De aceea consider că savanții trebuie să ajute societatea să aleagă doctorul bun, potrivit, ca să fie finalizat tratamentul inițiat.

Și acum revenim la criza financiară. Sunt 2 întrebări principale, pe care le ridică recesiunea. Prima se referă la cauzele acesteia. De ce criza financiară afectează economiile? Și a doua este de ce unele recesiuni durează mult, nu doar 2-3 ani, dar până la 10 uneori?

Cu referire la prima întrebare am putea spune care sunt cauzele aproximative. O cauză ar fi creșterea excesivă a împrumuturilor. Volumul, rata creditelor crește rapid. Bineînțeles că ele sunt necesare pentru dezvoltarea economiei, dar în cazul în care acest proces se dezvoltă prea rapid, au loc niște explozii, boom-uri. Iar boom-urile fac să se aleagă praf după ce explodează. E la fel ca și cum conducem un automobil: există o limită de viteză și în cazul în care depășim viteza, riscăm să producem un accident.

Praful de pe urma boom-urilor creează recesiuni, cauzele cărora le voi explica puțin mai târziu. Voi ilustra prin exemplul Spaniei și Mexicului. În 1960, PIB-ul pe cap de locuitor era la același nivel în aceste țări. Însă Spania este astăzi mult mai bogată decât Mexicul și ne întrebăm de ce? Acest lucru se întâmplă pentru că Mexicul a trecut prin 3 crize, iar Spania a reușit să le evite. Excesele de împrumuturi, împrumuturile excesive trebuie limitate, asemenea practici urmând să fie prevenite, aceasta este sarcina Băncilor Centrale.

Principala întrebare este de ce apar boom-urile de împrumuturi. Mulți economiști consideră că aceasta este o slăbiciune, un punct slab al noilor sisteme economice. Crizele financiare apar pe fundalul unor afaceri optimiste, după care intervine și situația de pesimism.

În primul rând, aceste boom-uri eronate de împrumuturi sunt cauzate de niște intervenții publice greșite. Și în situația crizei financiare actuale este foarte greu de evidențiat care anume dintre intervențiile publice au fost greșite. În SUA ratele dobânzilor erau excesiv reduse. În 2004 acestea au fost reduse până la 1%. Iar atunci când ratele dobânzilor sunt foarte mici, rata dobânzilor fiind prețul unui împrumut, volumul împrumuturilor cresc foarte mult. Tot în SUA existau presiuni

politice asupra instituțiilor financiare ca acestea din urmă să ofere împrumuturi oamenilor. Guvernele și băncile centrale intervineau timp de zeci de ani pentru a scoate din dificultăți financiare diferite instituții. De aceea, ambianța financiară și în genere operatorii de ambianță financiară considerau că instituțiile financiare mari nu pot să se dezvolte. Dar consecința unei astfel de gândiri este foarte importantă. Piețele financiare oferă împrumuturi ieftine instituțiilor financiare care pot să se dezvolte și să crească chiar și mai mult. Consider că astfel de situație este ceva natural pentru că nu s-au făcut intervenții publice greșite nici în cazul acestei crize, nici în cazul crizelor anterioare. Principala mea ipoteză la momentul actual este că ar fi greșit să dăm vina doar pe piețele financiare. Astfel, introducem și mai multe reglementări juridice, dar ele nu vor cuprinde cele mai importante cauze ale crizei. Trebuie să reducem riscul politicilor greșite. Acest lucru necesită un efort considerabil din partea societății civile, ca de obicei.

Acum aș vrea să răspund la a doua întrebare. De ce crizele financiare afectează economiile? Aici nu există secrete. După cum am spus, crizele financiare sunt cauzate de creșterea excesivă a împrumuturilor. Dacă creditele cresc prea repede, și procentul deciziilor greșite este în permanentă creștere. Cu alte cuvinte, și controlul calității are de suferit. După boom băncile au în portofoliul său credite mari care nu pot fi rambursate. Ele sunt nevoite să reducă volumul împrumuturilor, pentru că altfel au pierderi. Pe de altă parte, sunt și gospodăriile casnice, și companiile care au datorii enorme. Acestea cheltuiau prea mult în baza împrumuturilor. Astfel, ele trebuie să reducă cheltuielile. Dacă anterior erau cheltuieli foarte mari, azi trebuie să reducă cheltuielile. Și ca urmare a acestei reduceri, crește rata șomajului. Însă creșterea ratei șomajului diferă. Dacă ne uităm la Spania, rata șomajului a crescut enorm, de la 10 la 20 %. În Marea Britanie rata șomajului a crescut mult mai puțin, deși recesiunea a fost aceeași. Aceasta s-a întâmplat din cauza că piața forței de muncă este în Spania foarte rigidă. În timp ce o anumită parte de muncitori nu pot pleca de la locul lor de muncă, o altă parte dintre ei pot fi concediați. Din cauza că este angajare temporară pe o anumită perioadă de timp, rata șomajului este foarte înaltă. Piața rigidă mai înseamnă că nu poți reduce salariul. În timpuri grele nu pot fi locuri noi de muncă, din care cauză rata șomajului este înaltă. Rezumând, putem spune că dacă avem un boom, numai decît va urma o recesiune. Iată de ce, e mai bine să evităm boom-

urile. Ca și în medicină, prevenirea este mai bună decît lecuirea.

Există în știința economică dezbateri între diferite curente cu privire la care dintre politici și intervenții sunt mai eficiente. Nu voi da prea multe detalii în comunicarea mea scurtă, dar vă pot spune că nu există miracole. Magia soluțiilor într-un fel substituie standardul public sau standardul privat. Problema e datoria publică care este în creștere. Chiar și în SUA lumea este preocupată de mărimea datoriei publice. Din care cauză democrații au pierdut ultimele alegeri. Pentru că oamenii sunt îngrijorați de creșterea enormă a datoriilor publice în SUA. Și cred că au avut dreptate.

Ultima întrebare este de ce sunt greșite politicele de după declanșarea crizelor. Putem vedea diferențele foarte mari în creșterile de după criză. Recesiunile tind să fie foarte îndelungate, dar în realitate am vrea să vedem cum aceste recesiuni au evoluat pentru că eu consider că aceste recesiuni nu întotdeauna au fost corect interpretate. În anii 1930 se vorbea despre Marea recesiune. Însă această Mare recesiune a avut loc în unele țări, nu în toate – în SUA, în Germania, Franța, afectând într-o măsură mai scăzută Marea Britanie, Italia sau Japonia. După cel de-al Doilea Război Mondial s-a văzut o încetinire a dezvoltării economiei în Japonia. Japonia a avut o creștere economică foarte mare până în anii 1970, după care a intervenit o mare criză financiară, în urma acesteia fiind înregistrată apoi o creștere economică nesemnificativă.

Acum am vrea să ne uităm la cauzele care fac ca această recesiune să fie atât de îndelungată. Din cercetările mele empirice am conchis că recesiunile îndelungate sunt cauzate de politicile greșite. În anii 1930 în SUA sub Roosevelt cauzele recesiunii au fost investițiile private extinse care au generat salarii mai mari, ceea ce a redus profitul și a crescut monopolizarea economiei. În Japonia cauza acestei recesiuni îndelungate a fost următoarea – guvernul a vrut să protejeze niște întreprinderi mari, care nu erau eficiente, așa numitele industrii-zombi, astfel guvernul a încercat să direcționeze împrumuturile către aceste întreprinderi care aduceau pierderi și, ca rezultat, mult mai puține împrumuturi erau îndreptate spre întreprinderi promițătoare mai mici. Și iarăși trebuie să ne uităm foarte atent la ce acțiuni întreprinde guvernul după criză.

Și ultima chestiune. Nu cred că această criză a schimbat lucrurile fundamentale și nu cred că din ea am tras niște învățăminte fundamentale noi. Criza cu siguranță nu a reînviat socialismul, nu l-a reabilitat. Aș spune că s-a întâmplat un lucru opus celui de reabilitare a socialismului. De aceea cred că lecțiile

sau învățămintele trase de pe urma crizelor anterioare în ceea ce privește pașii care trebuie întreprinși după criză pentru a crește economia sunt valabile. Aș vrea să menționez un punct foarte important – crizele economice au aprofundat sărăcia și aceasta a fost foarte greu de suportat în țările sărace, iar socialismul a generat țări sărace. Nu poate fi eradicată sărăcia fără o creștere durabilă economică. În termeni generali, de ce este nevoie pentru a realiza o astfel de creștere economică? În primul rând este nevoie de o stabilitate macroeconomică, inclusiv în domeniul fiscal, stabilitatea banilor, poate că o impozitare foarte mică, ceea ce este posibil numai în cazul când cheltuielile bugetare nu sunt prea mari. Un mediu permanent bun de comunicare favorabil dezvoltării, care din nou cere o stabilitate macroeconomică, un bun sistem legislativ, o administrare publică bună și un sistem de justiție bun. Piețe flexibile,

piețe libere, în special piața forței de muncă. Și în afara accesului la economiile mondiale, acces la piețe mari, ceea ce este foarte important mai ales pentru piețele mici, cum este Moldova. Este foarte important, fundamental de importantă – integrarea în Uniunea Europeană. Dar pentru acest lucru trebuie întrunite niște condiții pe care le-a întrunit Polonia atunci când a aderat la UE. Este o situație de câștig reciproc, nu este vorba de niște sacrificii: în cazul în care întrunești aceste condiții îți facilitezi accesul în UE.

Și în sfârșit, pentru că ne aflăm la Academia de Științe a Moldovei, nu pot să nu menționez rolul științelor bune, știm cu toții că o știință bună are un randament foarte mare. Și cercetările aplicative sunt esențiale pentru a asigura legătura între cercetare și implementarea acesteia.

*Prelegere publică rostită la AȘM,
6 noiembrie 2010*

RENUMITUL ECONOMIST LESZEK BALCEROWICZ, LA CHIȘINĂU

La inițiativa Academiei de Științe a Moldovei și a prim-ministrului Vlad Filat, în perioada de 6-7 noiembrie 2010, pentru prima dată a vizitat Republica Moldova profesorul Leszek Balcerowicz (n. 1947), ex-viceprim-ministru și ministrul Finanțelor al Poloniei. Unul din puținii politicieni și economiști din Europa Centrală și de Est care, antrenații fiind în procesul decizional, a obținut succese spectaculoase, unanim recunoscute în lume. În cadrul acestei vizite de lucru, înaltul oaspete polonez a avut întrevederi cu conducerea țării și cu reprezentanții ai comunității științifice.

În cadrul vizitei sale, prof. Leszek Balcerowicz a ținut, pe data de 6 noiembrie, în Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei, o prelegere publică cu tema „Criza financiară și scenariul post criză”.

În după amiaza aceleiași zile, Leszek Balcerowicz a vizitat Academia de Studii Economice din Moldova. Aici, într-o atmosferă festivă și cordială, i-a fost acordat titlul de Doctor Honoris Causa al acestei prestigioase instituții de învățământ din țară.

În continuare, a avut loc o masă rotundă cu genericul „Transformări post-socialism într-o perspectivă comparativă”, organizată de ASEM în comun cu Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al AȘM, cu participarea profesorului Leszek Balcerowicz. La manifestările respective au participat cercetători în economie și-n alte domenii ale științei și inovării, rectori și decani ai instituțiilor de învățământ superior, doctoranzi și masteranzi, oficialități reprezentând autoritățile publice centrale, lideri de partide, membrii ONG-urilor cu profil economic.

ASEM, 6 noiembrie, 2010